

THE ANIMATED FACILITIES AS FACTOR OF EMOTIONAL DEVELOPMENT OF CHILDREN ARE FROM SPEECH - LANGUAGE PATHOLOGY

МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНІ ЗАСОБИ ЯК ЧИННИК ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ЛОГОПАТОЛОГІЄЮ

Olena Revutska, Yevheniia Lyndina
Олена Ревуцька, Євгенія Лундіна

Серед багатьох глобальних проблем людства особливе місце займає феномен пандемії. Пандемія - один з незмінних супутників існування людства з давніх часів. Сьогодні не можна назвати жодної сфери суспільного життя, яка б не зазнала впливу пандемічної кризи. Прямо чи опосередковано наслідки поширення світом вірусу COVID-19 відчувають усі – державна влада, великий і малий бізнес, громадяни абсолютної більшості країн. Освіта дітей дошкільного та шкільного віку не стала винятком.

Спираючись на нормативні документи (Лист МОН України 11.03.2020 №1/9-154 «Про карантин», Лист МОН України 23.03.2020 №1/9-173 «Щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти під час карантину») організовується та здійснюється навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Для освіти використовувались різні навчальні контенті: платформами для дистанційного навчання, соціальні мережі, месенджери та тощо.

В умовах пандемічної кризи спостерігається різке зростання інформаційного середовища й розширення можливості доступу до нього та взаємодії дітей з мультимедійними засобами. Особливої уваги набуває активне залучення молодших школярів до спостереження та аналізу численних мультфільмів, які презентовано телебаченням, інтернетом та в інших інтерактивних умовах.

Ця обставина висуває певні вимоги до конструктивного використання мультиплікаційних творів в навчально-виховному процесі й розуміння їх впливу на розвиток дитини.

Психологічні особливості сприйняття дітьми кіно- і телевізійної продукції, які відображено у працях Л. Баженової, О. Бондаренко, О. Квашук, В. Недбай, Ю. Усова та інших, показують, що ці види мистецької діяльності по-різному впливають на їх емоційну сферу. Також зазначено, що фактично революційне поширення доступу до інформаційного середовища в останні роки значно спростило шлях впровадження та використання мультиплікації в різних умовах навчально-виховної діяльності.

Як вказують дослідження Н. Кривулі, О. Смірної, В. Собкіна, М. Соколової та інших, наявність в мультиплікаційних творах різних засобів емоціогенного впливу сприяє їх активному сприйняттю, усвідомленню та копіюванню дітьми, що зумовлює емоційний розвиток останніх.

У дослідженнях О. Запорожця, Н. Кряжевої та інших доводиться, що розвиток емоційної сфери залежить від зовнішніх та внутрішніх умов. Сучасні дослідження С. Бобрової, В. Кавери, С. Максименко, І. Сопрун та інших показують, що найбільш інформативними показниками розвитку емоційної сфери дитини виступають ознаки емоційної зрілості. Усі фахівці засвідчують актуальність пізнання останньої на рівні певних аспектів емоційності та умов навчально-виховної діяльності, де б реалізовувалися різні художні та мистецькі засоби впливу, в тому числі мультиплікаційні.

Узагальнюючи зазначені дослідження, можна стверджувати, що наявні дані недостатньо розкривають специфіку психологічного змісту мультиплікації та її важливі ознаки, що можуть цілеспрямовано впливати на емоційну сферу особистості, яка розвивається.

Р. Левіна, А. Ястребова та інші відзначали, що формування особистості дітей з логопатологією пов'язане з характером їх дефекту. Затримка появи мовленнєвого спілкування, бідний словниковий запас й інші порушення відображаються на формуванні самосвідомості і самооцінки дитини. Доведено, що відхилення в розвитку особистості дитини з логопатологією певною мірою посилюють мовленнєвий дефект. Особистісні та емоційні особливості дітей

позначаються на характері їх відносин до оточуючих, на розумінні свого становища в суспільстві і виконанні своїх обов'язків в ньому [8].

Особливості емоційно-особистісної сфери дітей з логопатологією пов'язані з порушеннями центральної нервової системи, є результатом того, що мовленнєва неповноцінність виключає дитину з дитячого колективу, з віком все більше травмує її психіку і характеризується несформованістю форм комунікації, незацікавленістю в контакті, невмінням орієнтуватися в ситуації спілкування, негативізмом.

Емоції у дітей пов'язані з пізнавальними процесами, емоційний стан, настрої істотно впливають на сприймання навколишнього світу, ситуацію. У дітей з логопатологією можна виділити особливості, характерні для їх емоційного розвитку, так звані емоційні комплекси: незрілість емоційно-вольової сфери, органічний інфантилізм, нескоординованість емоційних процесів, гіперактивність, імпульсивність, схильність до афективних спалахів, страх, тривожність. Незрілість емоційно-вольової сфери дітей обумовлює своєрідність формування їх поведінки, і особистісні особливості, специфіку комунікації. Відмічаються проблеми у формуванні морально-етичної сфери – страждає сфера соціальних емоцій, діти не готові до «емоційно теплих» стосунків з однолітками, можуть бути порушені емоційні контакти з близькими, діти слабо орієнтуються в морально-етичних нормах поведінки. При порушенні емоційної сфери утруднено соціальний розвиток дитини, його особистісне становлення – формування самосвідомості, самооцінки, системи «Я». Дитина не може регулювати свою поведінку на основі засвоєних норм і правил, не готова до вольової регуляції поведінки.

Діти з логопатологією правильно впізнають загальні емоційні стани, які можна віднести до модальності радості, гніву, страху й суму. Проте їм важче даються соціально-моральні та інтелектуальні почуття. Діти слабо впізнають емоційні стани за їхніми словесними характеристиками, важко розкривають причини емоційних станів, що пояснюється недостатнім розвитком мовлення та логічного мислення дітей, а також тим, що на сьогодні приділяється

недостатньо уваги навчанню дітей бачити й упізнавати емоційні стани оточуючих людей, виділенню причин їх виникнення [4].

Виділено такі психологічні характеристики дітей з логопатологією: тривожність: діти емоційно вразливі, плаксиві, бояться спілкуватися; замкнутість: діти відсторонені від однолітків і дорослих внаслідок нерозуміння оточуючими їхнього мовлення; невпевненість у власних силах: діти переживають свою неспроможність зрозуміти повноцінно інструкцію і впоратися з певним завданням внаслідок заниженої самооцінки; негативізм, який проявляється неврівноваженістю, підвищеною дратівливістю, впертістю; дитячі страхи, які виникають через психотравмуючу ситуацію. У деяких випадках сильні або тривалі переживання переходять у невроз страху [4].

Отже, порушення мовленнєвого розвитку призводять до порушень спілкування: комунікативної сторони, оскільки обмін інформацією порушується і за рахунок труднощів у передачі дитиною і сприймання співрозмовником повідомлення, і через особливості програмування висловлювання; інтерактивної сторони, оскільки порушена побудова загальної стратегії взаємодії; перцептивної сторони спілкування, оскільки дитина «затримується» на більш ранніх формах спілкування і не може повноцінно сприйняти співрозмовника, скласти про нього уявлення.

У розвитку дитини важливим є соціальне середовище та зовнішні фактори, які безперервно впливають на особистість, що розвивається. За даними різних авторів, в цьому аспекті перегляд мультфільмів є одним з найпоширеніших в пізнавальній діяльності дітей. Відомо, що мультфільми виступають важливими носіями уявлень про світ, відносини між людьми і норми їх поведінки. Різні мультиплікаційні твори адресовані дорослій аудиторії, вони сприймаються як специфічно дитячий жанр. Вивчаючи проблему мультиплікації та її вплив на розвиток дитини за даними різних джерел [1, 3, 6], слід відмітити, що вона переважно є предметом аналізу кінематографу, в якому це мистецтво реалізує ряд специфічних рис, як-то: синтез різних видів мистецтва (живопис, музика, література, театр, хореографія) та комплексний характер впливу на почуттєву

сферу особистості; початковим пунктом є «ефект присутності», залучення глядача до реальних ситуацій, моделювання та відтворення його психічних процесів, що реалізують занурення до реальності: сприймання, увагу, мислення, емоції тощо [9].

Проблема мультиплікації має своє специфічне значення, іноді, діаметрально протилежне за змістом. В своєму дослідженні ми віддаємо перевагу пізнанню її психологічного змісту і виділяємо декілька підходів. Так, до прихильників першого підходу слід віднести фахівців мультиплікації, які розуміють останню як вид оригінального мистецтва, що народилося на стику інших видів мистецтв і ввібрало у себе їх риси. Це такі види мистецтва, як графіка, живопис, поезія, музика та ін., тобто мультиплікацію характеризують як мистецтво оживих малюнків або намальованого руху [5]. Загальними в їх змісті виступають чинник анімації та чинник подання зображень у формі художнього сценарію на яскравому емоційному фоні.

Серед прихильників другого підходу переважна кількість саме сучасних представників з технології комп'ютерної анімації (тобто основним поняттям виступає анімація), які вважають, що анімація на сьогодні вже не є видом мистецтва, а стає різновидом культури.

До специфічних емоціогенних ефектів, які подані в мультиплікаційних фільмах, можна віднести наступні: ефект оживлення, ефект реалізації дитячих інтелектуальних дій, ефект рухомості малюнкових героїв та ін. Мова йде про зовнішні та внутрішні механізми, що розкривають вірогідно закономірності емоційного розвитку дитини засобами мультиплікації [5].

Враховуючи узагальнення різних уявлень та мету нашого дослідження, в своїй роботі ми розглядаємо мультиплікацію як певний психологічний засіб розвитку емоційної сфери дітей за допомогою різних сюжетно-рольових дій героїв, поданих у вигляді рухомих зображень. При такому розумінні мультфільм виступає специфічним для сприймання об'єктом, що має здатність, в аспекті теорії емоційної регуляції пізнавальної діяльності, створювати ефект новизни, завдяки умовам несподіваності, що викликає у дітей здивування,

ефект драматизації, який формує допитливість, а також інші ефекти, що формують захопленість, тим самим створюючи умови для цілеспрямованого впливу на емоційний розвиток [2].

Можна сказати, що мультфільм стає універсальною мовою, що сприяє різносторонньому розвитку дітей, проте далеко не завжди цей розвиток має позитивний характер [1].

При спробі систематизувати та класифікувати мультиплікаційні засоби за змістом, ми виділили три групи засобів емоційного впливу, які є значущими при сприйнятті мультфільмів. Серед них: аудіальні, візуальні та емоційно-гностичні засоби.

За результатами попереднього дослідження було виявлено суттєве значення мультиплікаційних творів у становленні та розвитку особистості. Встановлено, що безконтрольний перегляд мультфільмів, зокрема постійна взаємодія із такими, що є менш якісними й небезпечними, здатні негативно впливати на розвиток емоційних особливостей дітей з логопатологією. Так, у дітей з низьким рівнем емоційної сфери виявлено тенденцію залучення до популярних мультфільмів, в яких нерідко відслідковуються сцени насильства, вбивства, трансформації, персонажі таких мультфільмів мають незвичний, іноді спотворений вигляд, поведуться асоціально та є занадто збудженими та гіперактивними. Відмічаючи велике значення процесу ідентифікації дитини з героями та подіями мультфільму, зазначені характеристики є вкрай небезпечними й здатні визначати деякі небажані емоційні прояви дітей з логопатологією, такі, як збудженість, агресивність, тривожність, амбівалентність, депресивність та ін.

На основі попереднього дослідження виділено специфічні умови взаємодії дитини з мультиплікаційним твором, які б сприяли її емоційному розвитку та вимоги до мультфільмів: відповідність його віковим особливостям дитини; наділення головних героїв позитивними характеристиками та деякими слабкими якостями, з якими вони вчаться справлятися за допомогою специфічної особливої сили; помірна та сприятлива яскравість та динамічність

подій, що відбуваються, логічність переходу від однієї сюжетної ситуації до іншої; адекватний, чіткий прояв та вираження емоцій героїв, відповідність міміки та жестів вербальним проявам; зрозумілість, доступність, цілісність ідеї та мультиплікаційного сюжету, стимуляція пізнавальної активності; посилене емоційне навантаження сюжетної лінії мультфільму, що не призводить до виникнення надмірного збудження раптовими подразниками, гучним музичним супроводом; естетично-моральна та творча спрямованість мультфільму.

На основі описаних вимог були надані рекомендації для батьків та педагогів. Крім того, важливого значення має наявність варіативності різних мультфільмів, що створює можливість вибору їх для перегляду. Це також сприяє формуванню у дитини власного погляду і позиції стосовно тих чи інших творів. Слід відзначити, що мультфільм не повинен бути основним методом розвитку особистості, рекомендовано контролювати помірну тривалість і частоту переглядів. Когнітивний розвиток дитини має бути на достатньому рівні для перегляду конкретного мультфільму, крім того, бажано, щоб він не був постійним засобом для залучення дитини через наявність інших важливих справ у батьків. Тобто перегляд мультфільмів слід розглядати як додатковий засіб розвитку дитини, пізнання світу, а не лише як засіб розваги. Наявність зворотного зв'язку та рефлексії запобігає виникненню комплексу негативних емоційних особливостей, які виникають внаслідок надмірного враження від побаченого на екрані. Передбачення обговорення переглянутих мультфільмів з дітьми, надання відповідей на запитання, пояснення суперечливих, неоднозначних моментів є необхідною умовою адекватної взаємодії. Активне включення батьків до підбору мультфільмів для дітей, їх зацікавленість у процесі перегляду та наслідків стимулює їх пізнавальну активність та формування дослідницької позиції дитини. Завдяки реалізації зазначених вище умов, мультиплікація здатна надати різноманітні можливості для розвитку емоційної сфери дитини, її творчих можливостей, критичного мислення, розширення кругозору та ін. [7].

Внаслідок виконаної дослідницької роботи, з урахуванням вище наведеного, була побудована та подана для апробації система розвитку емоційної сфери дітей з логопатологією за допомогою мультиплікації в умовах навчально-виховного процесу, яка реалізована у вигляді «мультфільмотерапії» як різновиду кінотерапії. Важливим компонентом взаємодії з мультфільмами є втілення механізму ідентифікації глядачів з героями та подіями. Це створює умови, коли мультиплікаційні засоби здатні виступати ефективним чинником розвитку дітей. Завдяки цьому реалізується робота з такими емоційними особливостями як агресивність, тривожність, а також здійснюється розвиток емпатії, рефлексії, експресивності, вміння визначати та диференціювати емоції інших людей тощо.

Учасники мають можливість «переписати» мультфільм за своїм сценарієм, стати творцями й отримати від цього задоволення, перетворити сюжет у вигляді казки, змінити характер героїв, наділити будь-якими якостями улюбленого персонажа і програти створений сюжет за своїм сценарієм.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження з проблеми розвитку емоційної сфери дітей з логопатологією засобами мультиплікації, в цілому, фактично підтверджено гіпотезу дослідження. Ми встановили, що розвиток емоційної сфери відіграє важливу роль у становленні особистості дітей з логопатологією. Тому великої значущості набуває оточуюче середовище, яке зумовлює цей розвиток.

Актуальною в умовах пандемічної кризи стає взаємодія дітей із різними засобами інформаційного простору. Так, серед найпоширеніших різновидів діяльності у цьому просторі є перегляд мультиплікаційної продукції. Якість якої й умови цієї взаємодії зумовлюють виникнення певних емоційних проявів. Найчастіше у процесі перегляду мультфільмів діти молодшого шкільного віку проявляють наступні емоційні реакції: страх, здивування, розчарування, задоволення, радість, співчуття, злість, зацікавленість тощо. При цьому різні мультфільми зумовлюють переважно ті чи інші емоційні прояви, в залежності від їх типу та спрямованості.

Постійний та тривалий перегляд мультфільмів спричиняє розвиток як позитивних, так і негативних емоційних проявів. Так, завдяки розвивальним мультфільмам, діти вчаться розуміти емоції інших, що підвищує рівень емпатії, саморегуляції тощо. Постійна взаємодія із мультфільмами з переважним змістом агресії та насильства зумовлює підвищення рівня тривожності, агресивності, амбівалентності емоцій тощо.

Результати дослідження підтверджують необхідність створення певних особливих умов, які б були здатні зумовлювати позитивний розвиток емоційної сфери молодших школярів, а також їх особистості в цілому. Адекватний вибір якісної мультиплікаційної продукції, створення умов зворотного зв'язку, творчості та реалізації і вирішення актуальних питань надає мультиплікаційним засобам чинності розвитку емоційної сфери дітей з логопатологією.

Annotation. In the article a review is examined teoretiko-methodological approaches, which expose nature of emotions, summarized basic tendencies and terms of emotional development of children from logopatologieyu, the psychological analysis of the animated facilities is offered as a factor of emotional development; maintenance of the system of emotional development of children with speech - language pathology facilities of making of animated cartoon and results of its approbation is described.

Анотація. У статті розглядається огляд теоретико-методологічних підходів, що розкривають природу емоцій, узагальнюються основних тенденції та умови емоційного розвитку дітей з логопатологією, пропонується психологічний аналіз мультиплікаційних засобів як чинника емоційного розвитку; описано зміст системи емоційного розвитку дітей з логопатологією засобами мультиплікації та результати її апробації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асенин С. М. Мир мультфильма. М.: Искусство, 1986. 289 с.
2. Асенин С. В. Уолт Дисней. Тайны рисованного киномира. М. : Искусство, 1995. 390 с.

3. Беркова Н. Н. История анимационного искусства: учебно-методич. пособ. [для студ. факульт. кино и телевид.]. Алматы, 2001. 150 с.
4. Гозман Л. Я. Психология эмоциональных отношений. М.: МГУ, 1987. 174 с.
5. Дишель К. А. Теоретична модель дослідження мультиплікаційних засобів як чинника емоційного розвитку молодших школярів. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. К., 2014. Т. 11. Вип. 13. С. 190–197.
6. Кузнецов М. А. Емоційно-вольові та особистісні особливості впевненої поведінки. *Вісник Харківського національного педагогічного уні-ту ім. Г. С. Сковороди. Психологія*. 2013. Вип. 46 (1). С. 89 – 102.
7. Ревуцька О. В., Линдіна Є. Ю. Особливості розвитку та впровадження інформаційних технологій у сучасній освіті // *Zbornik prispevkov z medzinárodná vedecko-praktická konferencia «Stav, problémy a perspektívy pedagogického štúdia a sociálnej práce»*. Sládkovičovo, Slovak Republic, 2016. S. 250-253.
8. Ревуцька О. В., Линдіна Є. Ю. Технології логопедичного обстеження: навчально-методичний посібник. Бердянськ, 2018. 250 с.
9. Смирнова Е. О. Семинар по изучению роли мультфильмов в жизни современных детей. М. : Вопросы психологии, №3, 2004. 10 с.